संस्कृतबालादर्शे अष्टाविंशः पाठः ॥ २८ ॥

मेषपालः

यूथम् *n* herd, **ऊर्णा** *f* wool, **प्रतिवेशिकः** *m* neighbour, **कितवः** *m* rogue, **मृषा** *in* falsehood, **सम्प्रति** *in* now, **अन्येद्युः** *in* next day, **पूर्वेद्युः** previous day , **न केवलं - किन्तु** *in* not only but also.

इह पश्य ! मेषाणामजानां (मेषाणां अजानां of Sheep & goats) **च यूथं** (herd) **गच्छति। यूथस्य पृष्ठतो गच्छन् पुरुषो** (पुरुषः) **मेषपालः** (shepherd) **। स मेषान् अजांश्च प्रचाराय** (for grazing in the meadows) **वनं नयति। ते तत्र स्वेच्छया** (स्व इच्छया with own desire) **चरन्तः उदरं पूरयन्ति** (grazing fill their stomach) **। न केवलं तृणान्येव** (तृणानि एव only grass) **किन्तु** (but) **पर्णान्यपि** (पर्णानि अपि also leaves) **ते भक्षयन्ति** (they eat) **।**

अयं मेषपालोऽजानां (मषपालः अजानां) **क्षीरेण मेषाणामूर्णया च** (मेषाणाम् ऊर्णया with milk and wool) **स्वकुटुम्बं भरति** (supports his family) **। अजानां क्षीरं महदौषधम्** (महत् औषधम् great medicine) **। मेषाणामूर्णाभिः** (मेषाणाम् ऊर्णाभिः with wool) **शैत्यरक्षणाय** (शैत्य रक्षणाय for protection from cold) **कम्बलाः** (blankets) **सम्मा-नार्हाणि (सम्मानार्हाणि** honorable, fashionable) **रम्याणि** (beautiful) **वस्त्राणि च क्रियन्ते** (are made) **। अतोऽजाः मेषाश्चात्यन्तमुपयुक्ताः प्राणिनः** (अतः अजाः, मेषाः च अति अन्तम् उपयुक्ताः प्राणिनः therefore goats and sheep are very useful living beings) **।**

मेषपालोऽयं (मेषपालः अयं this shepherd) स्वस्य पुत्रं मेषैः सह वनं प्रेषयन्नासीत् (प्रेषयन् न आसीत् sending, his son, he was not there) । वनं गतः स चपलो (चपलः fickle) बालक एकस्मिन् दिने विनोदार्थम् (for fun) ‘ व्याघ्रो व्याघ्रः ’ इत्युच्चैराक्रोशत् (इति उच्चैः अक्रोशत् thus shouted loudly) । तदा प्रातिवेशिका (neighbors) जनाः शस्त्राण्यादाय (शस्त्राणि आदाय having brought the weapons) तस्य समीपमधावन् (समीपम् अधावन् were running near him) । तत्र व्याघ्रो नासीत् । तान् समागतान् वीक्ष्य (looked at) । स बालोऽहसत् (बालः अहसत् the boy laughed) । ‘कितवोऽयं (this is a rogue) असत्यवादी बालकः (the boy is a liar) ’ इति वदन्तस्ते (वदन्तः ते saying they) रोषेण (with anger) प्रत्यगच्छन् (प्रति अगच्छन् they *pl*, went back) ॥

अथान्येद्युः (अथः अन्येद्युः then, next day) सत्यमेव (सत्यम् एव truly) व्याघ्रः समायातः । तं दृष्ट्वा भीतो बालकः " व्याघ्रो-व्याघ्रः" इत्याक्रोषत् (इति आक्रोषत् thus cried) । अयं पूर्वेद्युरिव (पूर्वेद्युः इव like the previous day) मृषाऽऽक्रोशतीति (मृषा आक्रोशत् ईति false distress cry, false alarm) मत्वा (having thought) न कश्चित् तत्र गतः । व्याघ्रो बालकस्य कर्णौ नासिकां च अभक्षयत् (ate) । तया वेदनाय पीड्यमानः (suffering) स कः एवास्ते (एव आस्ते stays only) । तस्मादयं मेषपालः (तसमात् अयम् मेषपालः therefore this shepherd) स्वयमेव सम्प्रति तान् वनं नयति (now, this boy does take them, sheep & goats by himself) ।

अनृतवादिनः (अनृत वादिनः speaker of a lie) सत्यमपि वचनं जना

असत्यं मन्यन्ते (they, think believe) । तस्मात् विनोदार्थमपि (विनोदार्थं अपि even for fun) असत्यं न वक्तव्यम् (should not be spoken) । किन्तु सर्वदा सत्यमेव वक्तव्यम् (Truth only should be spoken) । तथा च उक्तम् - - - घ सत्यं वद । धर्मं चर इति ॥

क) प्रश्नाः - -

१. इह केषां यूथं गच्छति ?

इह मेषाणामजानां च यूथं गच्छति ।

२. कः मेषपालः ?

मेषपालः इह मेषाणामजानां च यूथस्य पृष्ठतो गच्छन् पुरुषः ।

३. स किं करोति ?

स मेषानामजानां यूथं प्रचाराय वनं नयति ।

४. ते तत्र किंकुर्वन्ति?

ते तत्र स्व इच्छया चरन्तः उदरं पूरयन्ति ।

५. किं ते भक्षयन्ति ?

ते वने तृणानि च पर्णान्यपि भक्षयन्ति ।

६. मेषपालः स्वकुटुम्बं कथं भरति ? मेषपालः अजानां क्षीरेण मेषाणामूर्णया स्वकुटुम्बं भरति ?

७. कस्मात् कारणात् अजाः मेषाश्च अत्यन्तम् उपयुक्ताः प्राणिनः ?

अजानां क्षीरं महदौषधम्। मेषाणामूर्णाभिः शैत्य रक्षणाय कम्बलाः सममान-अर्हाणि रम्याणि वस्त्राणि च क्रियन्ते।

८. मेषपालोऽयं कं कै सह कुत्र प्रेषयन् आसीत् ?

अयं मेषपालः स्वस्य पुत्रं मेषैः सह ववनं प्रेषयन् आसीत्।

९. वनं गतः स चपलः बालः किमकरोत् ?

वनं गतः एकस्मिन् दिने विनोदार्थं " व्याघ्रो-व्याघ्रः " इति उच्चै आक्रोशत्।

१०. कदा के किमादाय तस्य समीपमधावन् ?

प्रातिवेशिका जनाः शस्त्राणि आदाय तस्य समीपम्-अधावन्।

११. तत्र समागतान् वीक्ष्य स बालः किमकरोत् ?

तत्र व्याघ्र नासीत् समागतान् जनान् वीक्ष्य स बालः अहसत्।

१२. किं वदन्तस्ते रोषेण प्रत्यगच्छन् ?

" कितवोऽयं असत्यवादी बालकः " इति वदन्तस्तो रोषेण प्रत्यगच्छन्।

१३. अन्येद्युः किं समभवत्?

अथानेद्युः सत्यमेव व्याघ्रः समायातः।

१४. तदा बालकः किमकरोत् ?

तदा स बालकः तं व्याघ्रं दृष्ट्वा भीतो " व्याघ्रो-व्याघ्रः " इति आक्रोशत्।

१५. कुतः स गृह एवास्ते ?

व्याघ्रः बालकस्य कर्णौ नासिकां च अभक्षयत्। तया वेदनया पीडयमानः स गृह एवस्ते (एव अस्ते)।

१६. कुतः (why) असत्यं कदाऽपि न वक्तव्यम् ?

अनृतवादिनः सत्यमपि जनान असत्यं मन्यते।

१७. अस्मिन् पाठे उपदेशाः के ?

विनोदार्थमपि असत्यं न वक्तव्यम्। किन्तु सर्वदा सत्यमेव वक्तव्यम् - - " सत्यं वद। धर्मं चर "

ख) मृषा , मिथ्या , नक्तं , दिवा - - एतान्युपयुज्य (एतानि उपयुज्य) वाक्यानि रचयत ।

१. जानः तस्मिन् पुरुषे विश्वासं न स्थापयन्ति यः सदा मृषा वदति।

२. मरौ जनाः तटाकस्यजलं इव स्थानं पश्यन्ति, एतत् केवलं 'मिथ्या'।

३. जनाः दिवा स्वकर्मसु निमग्नाः सन्ति।

४. यदा आकाशे मेघैः न आवृते नक्तं नक्षत्राणि दृश्यन्ते। *(are seen)*

ग) संख्येयशब्दाः (ordinals)

पुंसि (*masc.*)	**स्त्रियाम्** (*fem.*)	**क्लीबे** (*neu.*)
प्रथमः	प्रथमा	प्रथमम्
द्वितीयः	द्वितीया	द्वितीयम्
तृतीयः	तृतीया	तृतीयम्
चतुर्थः	चतुर्थी	चतुर्थम्
पञ्चमः	पञ्चमी	पञ्चमम्
षष्ठः	षष्ठी	षष्ठमम्
सप्तमः	सप्तमी	सप्तमम्
अष्टमः	अष्टमी	अष्टमम्
नवमः	नवमी	नवमम्
दशमः	दशमी	दशमम्
विंशत्त्मः	विंशत्तमी	विंशत्तमम्
त्रिंशत्तमः	त्रिंशत्तमी	त्रिंशत्तमम
चत्वरिंशत्त्मः	चत्वारिंशत्तमी	चत्वारिंशत्तमम्
पञ्चाशत्तमः	पञ्चाशत्तमी	पञ्चाशत्तमम्
षष्ठितमः	षष्ठितमी	षष्ठितमम्
सप्ततितमः	सप्ततितमी	सप्ततितमम्
अशीतितमः	अशीतितमी	अशीतितमम्
नवतितमः	नवतितमी	नवतित्मम्
शततमः	शततमी	शततमम्

<u>शब्दसंग्रहः śabdasaṅgrahaḥ = Vocabulary</u>

मेषपालः ***m*** shepherd

ऊर्णा ***f*** wool

यूथम् ***a*** herd

प्रातिवेशिकः *n* neighbour

कितवः ***m*** rogue

संप्रति ***in*** now

अन्येद्युः *in* next day

पूर्वेद्युः ***in*** previous day

मृषा ***in*** falsehood

मेषः ***m*** sheep

पृष्ठतः ***in*** behind

प्रचारः ***m*** pasturing

स्वेच्छा ***f*** self-will

चपलः *a.m.* fickle

आक्रोशत् ***P.*** cried out

अधावत् ***P.*** ran up

अहसत् *P.* laughed

वेदना *f* pain

आस्ते ***A.*** stays

न केवलं किन्तु ***in*** not only but also